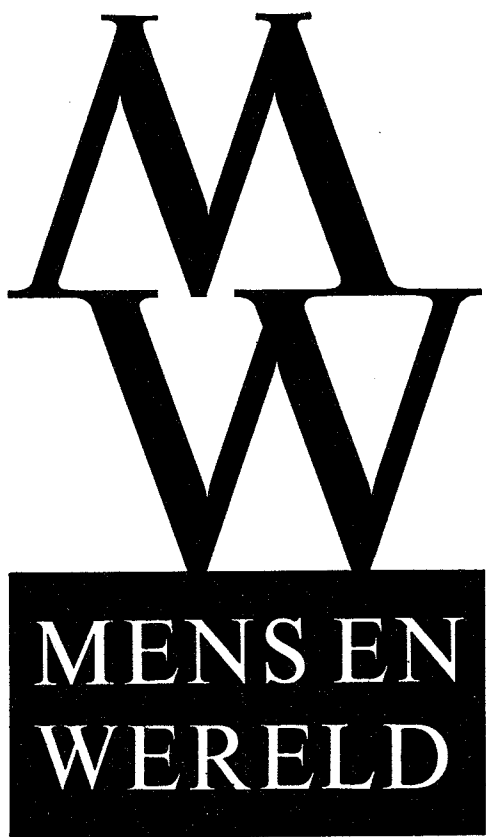

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Verschijnt om de veertien dagen

**23ste jaargang nummer 21
9 november 1968**

Hoofdredacteur: dr. A. L. Constandse

Redactieraad:

**mr. dr. M. Rood-de Boer, prof. dr. J. C. Brandt
Corstius, H. Mozes, mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof**

**Redactiesecretaris: F. C. van Soesbergen
Paulus Buyslaan 23, Amersfoort
Telefoon 03490-16474**

**Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht**

Advertentietarieven op aanvraag

**Abonnementsprijzen per jaar:
voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname
en de Antillen f 9,50,
overige landen f 12,-**

Losse nummers f 0,50

In dit nummer (8 pag.) o.a.:

D. H. Prins: Tenzij er vrede komt... (pag. 4)

H. Bongers: Menselijke waardigheid (pag. 5)

P. Jacobs: 'Zij vielen uit Gods hand' (pag. 6)

G. Broens: Het gezicht van het Verbond (pag. 7)

Naar het einde van het pausdom

DE Nederlandse priester F. Simons, die officieel het ambt van bisschop van Indore bekleedt, heeft een boek geschreven waarin hij (o.a. inzake de encycliek Humanae Vitae) de aanspraken van de paus op onfeilbaarheid ontkent. Hij is in Rome gevormd en heeft de kerk gediend in India, maar daar komt nu een einde aan. Het geval is symptomatisch. Twee boeken zijn er verschenen waarin andere Nederlanders hun hart luchten. Het eerste: 'Sexualiteit, pauselijk gezag, geweten', is van de hand van professor B. Delfgaauw. Hij concludeert: 'Er zijn slechts twee mogelijkheden: het wereldepiscopaat geeft duidelijk te kennen deze encycliek (Humanae Vitae) niet te erkennen, of het maakt de paus duidelijk dat hij moet aftreden... De gelovigen hebben het recht te weten waar zij aan toe zijn. Dit is een noodzaak, wil de kerk niet uiteenvallen.'

DE hoogleraar wil wel aannemen dat de paus 'het slachtoffer is van het geestelijk klimaat van de kerk in zijn land en van zijn slechte theologische en wijsgerige opleiding', maar hij is dan toch maar verantwoordelijk – als hij gehoorzaamd wordt tenminste – 'voor het kapotgaan van talloze huwelijken, voor het te gronde gaan van ontelbare gezinnen.' De afwijzing van planmatige geboortebeperking heeft een storm ontketend. De paus kan wel zeggen dat hij gezag heeft, maar hij moet dit waarmaken. 'De pausen hebben de plicht moreel gezag te hebben, maar daarmee hebben zij dit nog niet.' Paulus heeft het maar steeds over de 'natuurwet' alsof die zou voorschrijven een maximaal aantal kinderen voort te brengen. Alsof de katholieke kerk gebaseerd zou zijn op zo'n natuurwet en alsof de mens daaraan dan onderworpen zou zijn! Delfgaauw spreekt van 'de volstrekt overtrokken waardering van het pausambt' en van 'het volledig bedorven zijn van de paus door de absolute macht.'

HET ziet er dus wel naar uit dat de Heilige Vader weer eenvoudig bisschop van Rome zal moeten worden, waar hij zijn conservatisme kan botvieren. Niet denkbeeldig is zelfs een nieuw schisma, een breuk in de kerk, of een tweede hervorming. Daarvan maakt de gewezen priester D. Coppes gewag in zijn geschrift 'Daarom, mijn heer...' welke ietwat duistere titel moet worden aangevuld met de woorden '...noem ik mij katholiek.' Coppes noemt zich katholiek: 'Omdat ik wil

dat er daadwerkelijk geprotesteerd wordt tegen de ellende, die het opgesloten katholicisme heeft veroorzaakt aan het geluk en de waardigheid van gehuwden, door openlijke herroeping van de foute moraal-uitspraken – daarom, mijnheer de prelaat, noem ik mij katholiek.'

DE heer Coppes, die intussen gehuwd is, klaagt de angstmoraal aan inzake sexualiteit, waar een mens niet mee kan leven, de 'verkrampte angsttoestand die bij niet-gelovigen een volkomen gespleten en krankzinnige indruk maakt.' Deze ex-priester is vooral geschokt door het feit, dat de encycliek Humanae Vitae geboortendaling kan verhinderen in minder ontwikkelde landen, waarin miljoenen ondervoed zijn en honger lijden en waar kinderen vroegtijdig sterven. Hij kan zich zelfs indenken – zo groot is zijn verontwaardiging – dat deze encycliek jonge mensen 'kan inspireren om rond te gaan lopen met de kreet: Paus Paulus VI moordenaar'. Zo'n passage bewijst dat we weer zijn aangeland bij de heftige taal van de hervormers der zestiende eeuw. Coppes meent ook dat eventueel het risico van afscheiding van Rome maar genomen moet worden. De Nederlandse bisschoppen willen het niet, zo zegt hij, maar Rome zou het wel eens onvermijdelijk kunnen maken.

WAT bij beide auteurs overigens opmerkelijk moet worden genoemd is de humanistische tendens, om 'het authentieke geweten, dat voor zichzelf verantwoordelijk is' (en dat de paus niet kent, aldus Delfgaauw) te laten overwegen over elk gezag buiten ons. Daarmee wordt de religie een kwestie van individueel gevoel, de moraal een zaak van sociale verantwoordelijkheid. Coppes hekelt het beroep van de paus op de heilige geest, alsof hij 'op een of andere manier rechtstreeks van boven af, in dat bovennatuurlijke vlak, in die werkelijkheid waar we niet aan kunnen komen, een duidelijk inzicht heeft gekregen.' De gewezen priester vindt dit een ontoelaatbare aanmatiging. 'Je kunt daar helemaal niets mee doen. In een dergelijke rechtstreekse lijn met de hemel geloven we natuurlijk niet. Geen mens gelooft daar in. De paus wel?' Het is de taal van een tweede hervorming, veel drastischer dan de eerste, want ze is veel meer humanistisch beïnvloed, en dus veel meer universeel en vrijzinnig.

KRITISCH ALLERLEI

Mythe

NAAR aanleiding van de dood van Anton van Duinkerken (Prof. Asselbergs) hebben een aantal vrienden herinneringen gegeven aan deze interessante, maar eenzijdig-bewogen letterkundige. Zo schrijft prof. L. J. Rogier: 'Het begon een dertig jaar geleden op het nabroodje van een vergadering, waarop Anton van Duinkerken een causerie had gehouden over 'de Brabander en zijn religie'. Daarin had hij uiteengezet, dat het volk van Brabant krachtens zijn aard immuun was geweest voor de hervorming. Het was met geen stok protestants te krijgen. Geen kerken en geen afpersingen hadden het zo murw kunnen maken, dat het zwichtte voor calvinistische bekeringspogingen. Toen ik daartegen inbracht, dat zijn bloedeigen Brabant eens een van de felst brandende calvinistenhaarden geweest was, waaruit vonken naar Holland waren overgewaaid, schudde hij zijn hoofd en bekende: 'Ik weet dat allemaal wel, want ik heb dat bij jou en bij 'die jongen van Geyl' gelezen en ik geloof jullie best, maar het past niet in het beeld; ik kan er niks mee aanvangen. Liever een mythe, die iets verrukkelijks heeft, dan een waarheid, die mij koud maakt.' Aldus vertelt Prof. Rogier. Ons ontgaat het verrukkelijke.

Limburg

IN Brabant en Limburg moge dan het calvinisme na de beeldenstorm geen voortgang meer hebben gemaakt, sinds 1960 heeft de geboortenbeperking er met reuzenschreden terrein gewonnen. In Noord-Brabant is het geboortencijfer van 1960 tot 1967 gedaald met 23% en in Zuid-Limburg met 25%. In Limburg ligt de 'vruchtbaarheid' nu lager dan het gemiddelde van het gehele land. Niet alleen in dit 'roomse land' wint de redelijkheid veld. Ook in Rome zelf. De Italiaanse minister voor volksgezondheid heeft meegedeeld dat de regering zich niet zal verzetten tegen indiening van een wetsvoorstel, waarbij de verkoop van de pil, en reclame daarvoor, worden toegestaan. De verontrusting over het aantal gevallen van clandestiene abortus is zo groot, dat de druk sterker wordt om ongewenste zwangerschap te voorkomen. Het geboortencijfer is in Italië niet abnormaal hoog, maar te vaak is het middel daartoe de abortus.

Huwelijk

ZELDEN zal een huwelijk zoveel beroering hebben gewekt als dat tussen Jacqueline Kennedy en de Griekse reder (23 jaar ouder) Onassis. De weduwe van de vermoorde Amerikaanse president gold eens mede als symbool van

'de verdediging der democratie'. Maar de heer Onassis is niet alleen veel besproken wegens zijn miljarden en zijn liefdesperikelen, hij is ook een steunpilaar van het regime der Griekse dictators. Nu is het wel waar dat de regering in Washington daarmee op goede voet staat, maar de Kennedy-mythe wilde, dat dit onder de vorige president niet zou zijn gebeurd. Tot overmaat van ramp voor de katholieken heeft een woordvoerder van het Vaticaan, mgr. Fausto Vallainc meegedeeld, dat het huwelijk voltrokken is met schending van de kerkwetten. Onassis is getrouwd en gescheiden volgens de orthodoxe (zogenoamd 'grieks-katholieke') wet. Wat Rome daarmee heeft te maken is niet duidelijk. Wel is gezegd dat Jacqueline geen toestemming heeft gevraagd voor een 'gemengd huwelijk' en geen toezegging heeft gedaan inzake de katholieke opvoeding van eventuele kinderen. Ons lijkt dit het minst belangrijke van de hele zaak. Die is misschien wel uit een psychologisch oogpunt problematisch en kan wellicht een politieke mythe schaden.

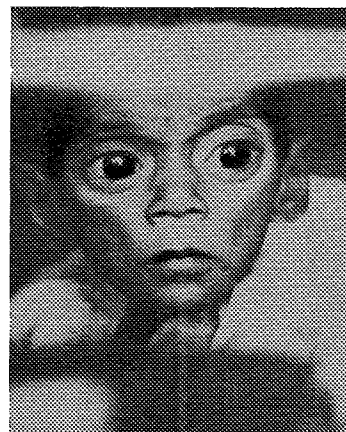
Achterlijk

HOE achterlijk in Italië wetgeving en bureaucratie zijn is bewezen door twee merkwaardige gebeurtenissen. In de stad Biella zijn de heer Giani Rolando en de aantrekkelijke Gianna Meinardi op 7 oktober 1967 in de kerk, en dus wettelijk, getrouwd. (Dit 'democratische' land houdt er nog middeleeuwse clericale wetten op na). De vrouw is indertijd in Schotland gehuwd volgens de anglicaanse ritus, zonder katholieke toestemming. En voor de kerk dus in Italië ongeldig. In zijn eigen land heeft de Schotse echtgenoot zich van zijn vrouw zeer spoedig laten scheiden. Maar dat interesseerde de Italiaanse clerus niet, want 'ze was niet echt getrouwd geweest'. Nu komt echter de Italiaanse staat. Die erkent ook geen echtscheiding. Maar hij vindt blijkbaar het Schotse huwelijk wel wettig. Dat het is ontbonden zegt nu de staat weer niets. En hij is een proces begonnen tegen de helemaal uit het lood geslagen Gianna: zij zou bigamie hebben gepleegd! Waarschijnlijk proberen kerk en staat om beurten de mensen zo veel mogelijk te treiteren. En elkaar. Nog een staaltje. In Syracuse wou Paolo Solonia trouwen, maar volgens de burgerlijke stand was hij al getrouwd met een zekere Grazia Basile. Deze dame was... zijn eigen moeder. We citeren verder de Volkskrant: 'Het argument van Paolo Solonia, dat die Grazia Basile zijn eigen moeder is, baatte niet. De ambtenaar achter het loket was niet te vermurwen. Hij

bleek niet eens bereid in overweging te nemen of de burgerlijke stand zich soms had vergist. Ook zijn superieuren waren van mening dat de registers van de gemeente betrouwbaarder zijn dan de verklaringen van een jongeman die zegt niet met zijn moeder getrouwd te zijn. Paolo Solonia heeft zijn huwelijk moeten uitstellen in afwachting dat een rechter in een tijdrovend proces zal hebben uitgemaakt of hij al dan niet met zijn verloofde mag trouwen. Tenzij moeder in de tussentijd het tijdelijke met het eeuwige verwisselt.'

Doden

IN de moderne oorlog zijn de omstandigheden zodanig, dat dertig maal meer burgers dan militairen sterven. Tot aan de eerste wereldoorlog stierven voor iedere gesneuvelde burger tien militairen. Tot deze conclusies is de Liga van Rode Kruisverenigingen gekomen tijdens haar jaarlijkse vergadering. Dit heeft de voorzitter van het Internationale Rode Kruis meegedeeld bij zijn terugkeer uit Genève.

(Foto Gerard Klijn)

Kinderen

DOOR de verzuiling heerst er in ons land een enorme versnippering bij de kindbescherming, die daardoor ongewoon duur en ondoeltreffend wordt. De heer H. W. van Marle heeft daarover meegedeeld, dat er op dit terrein 500

instellingen zijn met 5000 bestuursleden, aan wie 40.000 kinderen zijn toevertrouwd. Die bestuursleden zijn meestal notablen: notarissen, advocaten, artsen enz. Van een democratisch-nationale behandeling van het probleem is geen sprake, nog minder van opvoeding zonder schotjes. De heer van Marle pleit voor 'verplegingsgemeenschappen' en een aanzienlijke verbetering van de kwaliteit der opvoeding van voogdijkinderen. Dat zal helaas nog wel een poosje duren.

Gekruisigd

IN de Engelse Times vonden we een middeleeuws verhaal met een moderne sadistische en masochistische inslag. Joseph Richard de Havilland had twaalf visioenen, die volgens hem profetieën waren. Hij zei een Hongaar te zijn die in 1956 naar Engeland kwam en dat hij als goochelaar, illusionist en vuureter had gewerkt. De profetieën hielden een opdracht in: hij moest gekruisigd worden. Hij kocht het hout voor een kruis, dikke, lange nagels en vond drie vrienden bereid hem te helpen bij de kruisiging. Een van hen zou de nagels door handen en voeten slaan, de ander was zijn hulpje, de derde moest foto's nemen. Toen het gebeurde stond Joseph tegen het kruis op een voetsteuntje, zijn vriend Leach ('die geen vrije wil meer had, want ik had hem in mijn macht', zei Joseph) nagelde de handen vast. Toen hij aan een der voeten begon maakte Joseph zelf er een einde aan en viel flauw. De heer Leach riep drie keer: 'Jij bent God', en wierp zich aan de voeten van het kruis. Toen kwam er een parkwachter langs die de vrienden hielp om Josefs handen los te maken van het kruis. Op de rechtszitting bleek dat de gekruisigde als illusionist een lange naald door zijn nek en arm kon laten slaan. Hij had de beroemde Amerikaanse 'wonderdoener' Houdini bestudeerd en kon hem nadoen. In elk geval waren ditmaal de nagels echt door zijn vlees geslagen. De drie vrienden zijn nu - we leven niet meer in de tijd van Jezus - beschuldigd van het toebrengen van zwaar lichamelijk letsel!

Het kwetsbaar hart

*Elkaar ontmoeten is weer scheiden moeten;
de zijdworm sterft wyl zij zijde spint,
de kaarsen wenen reeds wanneer zij schijnen,
de bloemen vallen geurend in de wind.*

*Mijn stem wordt dun als maanlicht in de winter,
het haar al grijzer in mijn spiegelbeeld.
O kwetsbaar hart, in 's levens storm versplinterd
om liefde slechts ternauwernood gedeeld.*

LI SJANG-YIN

(Uit Willem Brandt, 'Hart van jade', herdichtingen van Chinese lyrische poëzie.)

Nieuwe sexuele moraal

TWINTIG rooms-katholieke theologen hebben na een bijeenkomst te Amsterdam op 20 september verklaard dat er naar hun mening geen verschil bestaat tussen periodieke onthouding en het gebruik van de andere middelen en methoden die voor een bepaalde tijd bevruchting beletten.

De theologen, uit Duitsland, Oostenrijk, België, Frankrijk, Ierland, Zwitserland, Tsjechoslowakije en Nederland, zijn twee dagen in Amsterdam bijeen geweest om te spreken over de encycliek *Humanae vitae*, die het gebruik van kunstmatige middelen voor geboortenbeperking verbiedt.

Met ontsteltenis hebben de theologen vastgesteld dat de encycliek niet beantwoordt aan de verwachtingen die de pastorale constitutie *Gaudium et spes* van het concilie, over huwelijk en gezin, had gewekt. In feite plaatst de encycliek het huwelijksleven in een perspectief dat niet aan de werkelijkheid recht doet.

Vrijheid

WIJ achten ons, zo verklaren de theologen, in geweten verplicht openlijk te verklaren dat wij niet de geldigheid kunnen inzien van een opvatting, die 'het verloop van de natuurlijke processen' beschouwt als een waarde die op zich reeds een moreel verplichtende wet inhoudt, los van de algehele gerichtheid van het huwelijks- en gezinsleven.

Daarom kunnen wij ook niet meer inzien dat in de zedelijke waardering er een werkelijk verschil bestaat tussen het gebruik maken van de onvruchtbare periode der vrouw en het gebruik van andere methoden die voor een bepaalde tijd bevruchting beletten. Wij zijn veeleer van mening dat ieder van deze methoden zowel ten goede als ten kwade kan worden gebruikt.

De morele waarde van een methode hangt niet af van het feit of al of niet ingegrepen wordt in de biologische wetmatigheden, maar hangt af van de mate waarin zij bijdraagt tot het verwelken van een echte huwelijksliefde en een verantwoord ouderschap, van de mate dus waarin zij de wezenlijke waarden van huwelijk en gezin eerbiedigt.

Wij geloven dat de vrede en de eenheid binnen de kerk niet worden bedreigd door het bestaan van verschillende denkwijzen op dit gebied, mits een ieder het geweten van de ander eerbiedigt in een geest van liefde en wederzijds begrip.

De rooms-katholieke bisschoppen van Groot-Brittannië hebben zich in een dinsdag gepubliceerde verklaring achter de encycliek *Humanae Vitae* gesteld, waarin paus Paulus het gebruik van voorbehoedsmiddelen verbiedt. Aan de gelovigen die het standpunt van de paus niet delen, vragen de bisschoppen de kerk niet te verlaten. Zij zullen niet mogen worden uitgesloten van het ontvangen van de sacramenten; zij moeten die volgens de bisschoppen zelfs vaker ontvangen.

Autoritair

OOK de bisschoppen van Oost-Duitsland hebben zich achter de encycliek gesteld en zij dringen er bij de priesters eveneens op aan om 'bijzonder veel geduld en liefde' te tonen tegenover de gelovigen die de richtlijnen van de paus menen niet te kunnen accepteren.

De verklaring is namens de bisschoppen van Oost-Duitsland afgelegd door kardinaal Bengsch, bisschop van Berlijn. Zij wijkt sterk af van de verklaring van hun Westduitse collega's die de gewetensvrijheid duidelijk bekrachtigden.

De Oostduitse verklaring vraagt gehoorzaamheid aan de pauselijke richtlijnen, ook al heeft de paus niet gesproken met het hoogste gezag

van zijn leerambt. 'Wij kunnen de niet-onfeilbaarheid van de encycliek niet aangrijpen als uitgangspunt voor de discussie,' noch is te aanvaarden dat iemand meent dat hij in geweten vrij is af te wijken van de pauselijke richtlijnen. De Spaanse bisschoppen hebben hun leedwezen uitgesproken over de oppositie die ook in Spanje tegen de encycliek is gerezen. Elke leer die ingaat tegen de uitdrukkelijke en formele uitspraken van de paus - zelfs al komt die van bejaamde theologen of van kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders - mist elk gezag, aldus de bisschoppen. Dergelijke afwijkende uitspraken mag men niet als richtlijn nemen voor het eigen geweten.

Pornografie

IN het gesprek over het al of niet verbieden van pornografie wordt altijd vermeden zich te uiten over een zeer wezenlijk element, namelijk dat paternalistische wetgevers proberen de jeugd te beschermen tegen masturbatie', aldus prof. mr. W. H. Nagel, hoogleraar in de criminologie te Leiden, in een lezing te Utrecht over 'Het fundamentele aspect van het pornografievraagstuk'. Bij de strijd tegen de pornografie gaat het volgens de hoogleraar eigenlijk om een vasthouden aan het burgerlijk, zelfs sacrale karakter van de seksualiteit.

In ons cultureel patroon acht hij het echter niet meer zo vanzelfsprekend, dat de wetgever in deze zaken ingrijpt. Het individu moet zelf mogen beslissen, zo lang het niemand tot zijn slachtoffer maakt. Het seksuele gedrag is volgens prof. Nagel een van de rechten van de mens. Er zou naar zijn mening een nieuwe wet nodig zijn, misschien wel gemaakt door niet-juristen. Prof. Nagel is van mening dat het verspreiden en verkopen van pornografie niet strafbaar dient te zijn. Het vertonen van pornografie op de openbare weg zou in bepaalde gevallen wel strafbaar moeten zijn, omdat groepen mensen er bezwaren tegen kunnen hebben. Ook zij hebben rechten. Datzelfde kan dan echter gelden ten aanzien van militaire parades, taptoes of het optreden van het Leger des Heils, gebeurtenissen die evenzeer de gevoelens van anderen kunnen kwetsen, aldus prof. Nagel.

(NRC, 17 oktober)

Mijn grootmoeder was een gelovige vrouw. Mijn beide grootmoeders trouwens; wat achteraf gezien eigenlijk minder vanzelfsprekend was dan ik altijd heb aangenomen. De ene grootmoeder was Doopsgezind en werd door haar Gereformeerde schoonfamilie beschouwd als een nietswaardig, verdoold wezen, waarvoor dagelijks gebeden moest worden maar omdat dit doorgaans op korte termijn weinig voldoening schenkt, meende de familie er een Gode welgevallig werk mee te verrichten, als ze haar het leven zoveel mogelijk zuur maakten. Een bezigheid, die henzelf bovendien wondergoed lag, zodat het mes van twee kanten sneed.

Mijn andere grootmoeder, die Hervormd was maar getrouwd met een man van een ander geloof, vond op een zondagmorgen, als kroon op het reeds lang gekoesterde ongenoegen van haar broeders en zusters-in-den-Here, haar vaste plaats in de kerk omwoeld met prikkeldraad. Rechtop en statig is ze, in vol ornaat in haar Noordbevelandse klederdracht, met de lange tulen muts, afgezet met een brede strook Brusselsse kant en de bijbehorende sieraden van goud, met gitten en granaten, de kerk uitgestevend en ze heeft er nooit meer een voet ingezet.

Toch hebben mijn beide grootmoeders hun God blijkbaar niet verantwoordelijk gesteld voor de kolen, die zijn beminde gelovigen elkaar stooften. Integendeel, ze hebben er juist de kracht uit geput om recht toe, recht aan hun eigen weg te gaan maar met een mildheid in geloofsangelenheden en een begrip voor de betrekkelijkheid van elk gelijk-hebben, waarmee ze hun tijd ver vooruit waren.

De Doopsgezinde grootmoeder was de laatste tien jaar van haar leven nog wel eens ziek, zodat ze zelden meer naar de kerk kon. Dat was nog in de tijd, dat er 's zondagsmorgens op onze beide radiozenders te kust en te keur volledige kerkdiensten te beluisteren waren, lang en uitgebreid; niet dat moderne korte gedoe van tegenwoordig. Nee, compleet met schriftelezingen, psalmen en gezangen, eindeloze gebeden en wat de preek betrof: het volle pond. Met bijbel en psalmenboek, dat ze zich er extra voor had aangeschaft, want in de Doopsgezinde kerk werden alleen maar gezangen gezongen, zette mijn grootmoeder zich bij de radio neer en beleefde de dienst, alsof ze echt in de kerk zat. Maar, een mens is een mens en op een keer, toen er eens een Hervormde dominee uit haar eigen stad aan het woord was, die met een stem als een klok een preek hield, die haar uitermate boeide, kreeg ze niettemin plotseling een onbedwingbare trek in een kopje koffie. Ze zette de radio wat harder en ging naar de keuken, die vlak naast de huiskamer lag. Net toen ze de deurknop wilde omdraaien, schalde achter haar uit de keiharde radio, de stem van de dominee: 'Nee, nee, mevrouw daar thuis, gaat u nu géén koffie zetten! Wacht u nog even!' 'Goed', zei mijn grootmoeder tegen de radio, 'dan niet'.

Ze ging schuldbeuwt weer zitten en luisterde, zonder koffie, de rest van de preek uit, zo gefascineerd, dat ze zich de volgende zondag naar de kerk van die dominee liet rijden, waar ze prompt midden onder zijn preek flauw viel.

Ik verwacht altijd nog eens een stem door de radio 's zondagsmorgens om kwart voor tien: 'Nee, nee, mevrouw daar in bed, draait u zich nu niet om! Blijft u nog éven wakker!' Ik zou me dood schrikken!

Tenzij er vrede komt...

TWEE boeken ¹⁾ hebben mij dezer dagen lange tijd achtereen beziggehouden. Het eerste bevat de reeks voordrachten van een op 8 en 9 april van dit jaar gehouden congres waar hoogleraren zich richtten niet zo zeer tot vakgenoten als wel tot hen, 'die in enigerlei leidinggevende positie in het maatschappelijk leven dagelijks te maken hebben met de wetenschap, met haar resultaten, met haar toepassing, met haar invloed op het welzijn en op de welvaart van ons volk' ²⁾ Leven met de wetenschap. 'In dit motto ligt iets onheilspellends... omdat erin schijnt opgesloten te liggen dat leven met de wetenschap iets is, dat niet vanzelf goed verloopt, en door de suggestie, die het bevat, te zijn ingegeven door een woord van Jaspers 'Leven met de atoombom' ³⁾ Die suggestie werd afgewezen, echter niet zonder de erkenning 'dat er thans redenen zijn, die er vroeger niet waren, om leven met de wetenschap als een probleem te zien'. De telkens weer opzienbarende ontwikkeling van menselijk kennen en kunnen mag bewondering afdwingen, zij baart ook zorg. Immers zij legt een haast onbegrensde macht over het natuurgebeuren en over mensen in de handen van een betrekkelijk kleine groep van enkelingen.

DIT was het geluid, dat in vrijwel alle voordrachten gehoord werd. Het vrije wetenschappelijk onderzoek werd als een kostbaar goed geprezen, de daaraan onverbrekkelijk verbonden verantwoordelijkheid voor het welzijn van alle aardbewoners werd duidelijk uitgesproken. En de gevaren, die ons mensen in deze nieuwe situatie bedreigen werden niet verdoezeld. Een der sprekers (prof. dr. A. G. M. van Melsen) wees er op, dat wetenschapsbeoefening zonder onbaatzuchtigheid doodgevaarlijk is, en stelde de eis, dat toepassing van de wetenschap vóór alles gericht moet zijn op hulp aan de mens in nood. Doodgevaarlijk, daar stuitte ik op het thema van het tweede boek: 'Wetenschappelijke oorlogsvoering'; duidelijker gezegd: stelselmatige vernietiging en vernietiging met alle beschikbare mechanische, chemische, biologische en eventueel andere door voortgezet onderzoek aan het licht komende middelen. Moet zó'n boek nu de wereld ingestuurd en gelezen worden? Een rustig antwoord op deze vraag, in ruimer verband op bovengenoemd congres gegeven, ontleen ik aan 'Leven met de wetenschap'. Prof. dr. J. Lever zei daar 'dat het voor de mens, die in deze fase van de aardse historie de toekomst van het gigantische ontwikkelingsproces in zeer belangrijke mate zelf kan beïnvloeden en sturen, allereerst voor het nemen van de juiste beslissingen, van het grootste belang is zichzelf en de overige werkelijkheid zo goed mogelijk te kennen. Dat betekent niet alleen, dat krachtige voortzetting van het natuurwetenschappelijk onderzoek noodzakelijk is, maar tevens, dat meer en meer de hierbij verkregen kennis en inzichten... in verantwoorde gepopulariseerde vorm via communicatie-middelen en lectuur in ruime kring worden verbreid'. Zo, in het algemeen gesteld, zal menigeen met deze uitspraak instemmen, maar toegepast op dit bijzondere geval? Dan wordt het een aansporing kennis te nemen van de afschuwelijke, reële mogelijkheden, die de mensheid met algehele vernietiging bedreigen, en dat wekt tegenzin. Zelfs wie begonnen is met lezen, hem bekruipt de lust er mee op te houden.

WAT doet ons terugdeinzen? Het besef, dat wij Nederlanders in het politieke spel der grote

mogendheden geen enkele invloed kunnen laten gelden, het gevoel van volstrekte machteloosheid? Het verlangen nog zo veel mogelijk te redden van de verloren gaande onbezorgdheid door te weigeren zich in deze vooruitzichten te verdiepen? (Het zal mijn tijd wel duren!) Of, een minder bedenkelijk motief: de vrees niet in staat te zijn zulke lectuur psychisch te verwerken? Maar laten wij dan niet het allerbelangrijkste buiten beschouwing? Het is immers ons aller zaak, waarom het gaat. De zaak van de jongeren, die aan het begin van hun eigen leven staan en, terecht, in verzet komen tegen de onpersoonlijke machten, die hun bestaan bedreigen. De zaak van de ouderen, wier kinderen en kleinkinderen in de wereld van morgen en overmorgen leven moeten. En weten wat ons bedreigt, is de eerste voorwaarde tot het bepalen van onze houding hiertegenover, tot het antwoord geven op de vraag: wat kunnen wij nog doen.

DAAROM, wij moeten weten wat 'wetenschappelijke oorlogsvoering' inhoudt nu en in de toekomst. Wij moeten weten, dat de z.g. humane oorlog (d.w.z. de oorlog gevoerd met de tot nu toe gebruikelijke wapenen door deze te vervolmaken en ze doelmatiger te hanteren) dat hij wat er nog overgebleven is van het karakter van een open en eerlijke strijd geheel verliezen zal om te verworden tot al grondiger wederzijdse vernietiging. En als in zo'n krijg een beslissend resultaat lang om zich wachten laat groeit de verleiding kernwapens in te zetten. Wij moeten weten, hoe het gebruik maken van atoombommen hele landstreken onbewoonbaar maken kan, miljoenen mensen tegelijk kan doden om maar te zwijgen van de veel ergere gevolgen voor hen die dit overleven (als men dit nog leven noemen mag) en voor latere geslachten elders.

Wij moeten weten, dat ook het gebruik van geleide projectielen, van anti-raketten als afweer, van onderscheppingsvliegtuigen en van satellieten in een luchtoorlog, een eind maken kan aan alle leven op aarde. Nevil Shute's verhaal van een zachte dood (On the beach) lijkt in geen enkel opzicht op de gruwelijke werkelijkheid.

Wij moeten weten, welke consequenties het gebruik van de computer ten behoeve van het oorlogsbedrijf hebben kan. Reeds nu is het mogelijk gegevens van de inlichtingendienst te ordenen en door te geven naar een centraal punt. Het zal weldra mogelijk worden ze dan zo te analyseren, dat eventuele beslissingen kant en klaar er uit te voorschijn komen, en dat alles in een minimum van tijd. Dit zal de verantwoordelijke staatslieden verleiden tot een snelle keus (de ander, van even

goede hulpmiddelen voorzien, zou je vóór kunnen zijn). Diplomatiek overleg is dan nauwelijks mogelijk. De waarschuwing, dat bij verdere vervolmaking van deze methode een tijdperk zal aanbreken, waarin 'de computer doorslaggevend wordt en de mens zal moeten beslissen of hij zal geloven wat het apparaat zegt' is niet misplaatst. En wat te denken van de druk der verantwoordelijkheid op de schouders van die enkeling(en), die beslissen moet(en)? Is daar iemand tegen bestand?

Wij moeten weten, hoe de moderne duikboot een ommekeer in de oorlog op zee te weeg zal brengen. Die kan nl. lange tijd achtereen op grote diepte opereren, terwijl het vrijwel onmogelijk is op aarde zijn bewegingen te volgen. Met de ontwikkeling van de nucleaire onderzeeër gaat een steeds intensiever diepzeedonderzoek hand in hand. De resultaten daarvan scheppen nieuwe problemen. Het is geen hersenschim meer te onderstellen, dat het in een nabije toekomst mogelijk zal blijken de schatten aan mineralen onder de oceaanbodem naar boven te brengen. Hetzelfde geldt voor het bouwen van onderzeese installaties o.a. voor militaire doeleinden en voor reusachtige drijvende vliegbases. Er is niet veel fantasie nodig om in te zien, dat deze ontwikkeling tot conflicten op grote schaal, in het gunstigste geval tot ongekende nieuwe vormen van bewapeningswedloop leiden kan, tenzij...

WIJ zouden nog veel meer moeten weten bv. een en ander over het arsenaal der tot vernietiging beschikbare vergiften, over de besmettelijke stofwolken, het middel om in gebieden ziektekiemen te verspreiden, over nog heel andere methoden dan de boven aangeduide om halve werelddelen onbewoonbaar te maken, maar het voorafgaande lijkt mij voldoende als aansporing om zich op de hoogte te stellen van wat er gaande is. Alleen als zeer, zeer velen, zich helder bewust zijn van de gevaren, die de toekomst van het menselijk geslacht bedreigen, is er kans dat het ergste voorkomen wordt. Nog vóór een uitbarsting op groter schaal dan ooit te voren?

D. H. PRINS

¹⁾ Leven met de wetenschap, Utrecht Oosthoek's Uitg. Mij. 1968 Academische Paperback 130 blz. f 12,50 en

Tenzij er vrede komt... Prognose over de gevolgen van de wetenschappelijke oorlogsvoering door veertien deskundigen op wetenschappelijk, politiek en militair terrein uit vijf landen onder redactie van Nigel Calder. Inleiding van prof. mr. B. V. Röling, Leiden A. W. Sijthoff 1968.

²⁾ Dr. H. H. Janssen, voorzitter van de Academische Raad, in zijn slotwoord.

³⁾ Mr. G. E. Langemeijer, algemeen voorzitter van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen, in zijn samenvatting van het gesprokene.

Drawings by MAGDA BĂRSAN

Huwelijk in de Sowjet-Unie

DE Opperste Sowjet der USSR heeft tijdens een zitting op 26 juni j.l. een nieuwe huwelijks- en gezinswet aangenomen. De wet vervangt een decreet uit het jaar 1944, dat onder andere was opgesteld met het oog op het enorme verlies aan mensen in de USSR tijdens de oorlog. Het decreet bevrijdde bijvoorbeeld de mannen van hun verantwoordelijkheid voor door hen verwekte buitenechtelijke kinderen. Deze situatie, waartegen de Sowjet-vrouwen sinds de dood van Stalin protesteerden, wordt nu door de nieuwe wet opgeheven. Verdere vernieuwingen verduidelijken de gelijkberechtiging van de vrouw in het huwelijk. De wet handhaaft de grondbeginselen, die gelden voor het gehele land; de afzonderlijke Unierepublieken is een bepaalde speelruimte gelaten waardoor deze in hun eigen wetgeving een weinig rekening kunnen houden met lokale gebruiken en verhoudingen.

Brieven van lezers

HET wetsontwerp werd begin april in de Sowjet-pers gepubliceerd. Een groot aantal lezers en organisaties hebben daarna aan de krantenredacties brieven over het ontwerp geschreven en vele van deze brieven zijn in de kranten afgedrukt. Met enkele van de ontelbare, voor een deel elkaar tegensprekende voorstellen tot wijziging van de zijde der bevolking heeft men rekening gehouden. Het wetsontwerp dat nu aan de Opperste Sowjet is voorgelegd wijkt op enkele punten af van het ontwerp van april. Het is niet de eerste maal dat de Sowjet-leiders een wetsontwerp openlijk laten bediscussiëren en voorstellen tot wijziging accepteren.

De grote vernieuwing van de wet ten opzichte van het decreet van Stalin bestaat hierin, dat voorzien is in een gerechtelijk onderzoek naar de vader van een buitenechtelijk kind. In het ontwerp van april was de rechtbank echter aan zeer nauwe grenzen gebonden, waarbij het bewijs van het vaderschap praktisch alleen werd aanvaard indien de moeder van het kind en de vader 'voor de geboorte samenleefden en een gezamenlijk huishouden voerden'. In de meeste brieven van lezers was men van mening, dat zo'n begrenzing onjuist en onrechtvaardig is. Dienovereenkomstig werd dit wetsartikel in zoverre gewijzigd dat de rechter behalve het voeren van een gemeenschappelijk huishouden ook andere 'steekhoudende bewijzen' in aanmerking moet nemen. De door de rechter aangewezen vader is verplicht om aan de moeder alimentatie voor het kind te betalen.

Voor het geval de rechtbank de vader niet kan opsporen is het de moeder toegestaan om in de geboorteaakte van het kind op de plaats waar de naam en de beide voornamen van de vader ingevuld moeten worden, twee willekeurig gekozen voornamen en haar eigen familienaam in manlijke verbuiging in te vullen. De door de nieuwe wet geboden mogelijkheid om in de ambtelijke papieren een fictieve vader in te vullen moet humaan en vooruitstrevend worden genoemd.

Verplichtingen

DE gelijkberechtiging van de vrouw ten opzichte van de echtgenoot in het huwelijk was reeds in de oude wet vastgelegd. Reeds in de oude wet heette het, dat het bezit dat de huwelijkspartners tijdens hun huwelijk individueel verwierven, gemeenschappelijk bezit was en dat beide partners hetzelfde recht hadden om over dit bezit te beschikken; de nieuwe wet voegt hier verhelderend aan toe, dat deze gelijkberechtiging ook dan geldt, wanneer een der partners het huishouden regelt en op de kinderen past en derhalve, of om een andere 'rechtsgeldige reden', geen eigen verdienste heeft. In de meeste Sowjet-huwelijken werken beide partners; de wet bepaalt welke redenen aanvaardbaar zijn dat iemand dispensatie heeft om te werken buiten het huishouden.

NIEUW is de bepaling dat een man zich tijdens de zwangerschap van zijn vrouw en gedurende een jaar na de bevalling niet kan laten scheiden, voor zover de vrouw het hier tenminste mee eens is. Voorts kan, in tegenstelling tot vroeger, een vrouw zich thans tot de rechtbank wenden indien haar man weigert haar tijdens de zwangerschap en gedurende een jaar na de bevalling de nodige financiële steun te geven.

Evenals in de oude wet zijn ook nu de meerderjarige kinderen verplicht te zorgen voor het onderhoud van hun ouders, als deze invalide of hulpbehoevend zijn. Van deze verplichting zijn de kinderen alleen vrijgesteld, indien gerechtelijk wordt vastgesteld dat de ouders hun ouderlijke verplichtingen niet zijn nagekomen. Tot de manlijke ouderlijke plichten behoort het om de kinderen 'in de geest en volgens de morele code van de opbouw van het communisme op te voeden'.

'Ceremoniële' echtscheiding

INTERESSANT is de nieuwe, in artikel 9 van de wet opgestelde bepaling omtrent de echtscheiding. Stalin heeft de echtscheiding door een dure en ongemeen gecompliceerde gerechtelijke en bureaucratische procedure verzwaard. Stalin's maatregelen veroorzaakten dat het aantal 'wilde huwelijken' enorm toenam. In 1965 werd de scheiding verlicht, zodat een lagere gerechtsinstantie het huwelijk naar eigen goeddunken kon ontbinden. In brieven van lezers kwam echter duidelijk de wens naar voren om de scheidingsbepalingen verder te verzachten. Met deze wens heeft men rekening gehouden. De betref-

fende paragraaf is uitgebreid met een bepaling dat in het geval beide huwelijkspartners willen scheiden een gemeenschappelijk ondertekend verzoekschrift aan de burgerlijke stand voldoende is. Een gerechtelijke uitspraak is dan niet nodig. Men moet echter in zulke gevallen na het binnenkomen van het verzoek tot echtscheiding drie maanden lang wachten tot het uitspreken van de echtscheiding, zodat de beide huwelijkspartners de zaak nog eens kunnen bepraten.

(Izvestia, 27 juni)

Menselijke waardigheid

Jubileumuitgave van Van Loghum Slaterus

De directie van de uitgeverij Van Loghum Slaterus in Arnhem heeft de gelukkige gedachte gehad om, ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan, een uitgave te verzorgen van de beroemde rede van Pico della Mirandola: 'over de menselijke waardigheid.' De vertaling is van de hand van dr. J. Hemelrijk en, voor zover ik mag oordelen na een vluchtige vergelijking met de originele Latijnse tekst, is die vertaling voortreffelijk.

HET is allerplezierigst, dat wij nu eindelijk in het Nederlands de gehele rede kunnen lezen, die altijd uit een Duitse of Italiaanse vertaling in kleine citaten tot ons is gekomen.

En de lectuur van dit grootse geschrift – in 1487 geschreven – is een genot. Voortdurend treft het de lezer hoe diep Pico gegraven heeft, hoe helder hij zijn denkbeelden onder woorden heeft gebracht en hoe modern die ideeën zijn. Het existentiële – in de 19e eeuw vanzelfsprekend niet erkend – springt in het oog. Deze jubileumuitgave, prachtig verzorgd, ook typografisch, is een aanwinst voor elke humanistische bibliotheek. Hij is in de boekhandel verkrijgbaar.

Het kernstuk – zo vaak verminkt geciteerd – schrijf ik over, opdat de lezer angelokt zal worden om de gehele rede te lezen.

God, die de mens in de schepping niets aparts, niets eigens geven kon, nam genoeg met de mens als een werkstuk, zette hem in 's werelds middelpunt en zei tot hem:

'Wij hebben u, o Adam, geen bepaalde woonplaats, geen eigen aangezicht, geen enkele speciale taak gegeven, opdat ge die woonplaats, dat aangezicht en die taak die ge verkiest, verwerven en bezitten zult naar uw eigen wil en wens. Voor alle andere wezens is de natuur vastomlijnd en binnen de door ons voorgeschreven wetten beperkt. Gij zult die voor uzelf bepalen, door geen grenzen belemmerd, naar eigen vrije wil, waaraan ik u heb toevertrouwd. Ik heb u midden in het heelal gezet, opdat ge van daaruit gemakkelijker alles rondom u zien kunt wat er in de wereld is. En we hebben u niet hemels of aards, niet sterfelijk of onsterfelijk gemaakt, opdat ge als een vrij en soeverein kunstenaar uzelf boetseert en modelleert in de vorm, die ge verkiest. Het staat u vrij naar het lagere, het dierenrijk te ontaarden; maar ge kunt u ook verheffen naar het hogere, het goddelijk rijk door eigen wilsbeschikking.'...

En Pico gaat verder... God heeft in de mens bij zijn geboorte zaden van alle mogelijkheden en kiemen van elke soort leven gelegd. En die welke ieder zelf opkweekt, zullen in hem groeien en hun vruchten voortbrengen. En als dat slechts plantaardige kiemen zijn, wordt hij gelijk een plant; als het alleen de zinnelijke zijn, wordt hij een bruto, een beest. Kweekt hij de kiemen der redelijkheid, dan wordt hij een hemels wezen. En als hij die van de rede, dat is het inzicht en de wijsheid kweekt, wordt hij een zoon van God. Maar als hij, met niemands lot tevreden, zich terugtrekt op het centrum van de eigen wezeneseheid, wordt hij één van geest met God en zal hij in de eenzame ondoorgrondelijkheid des Vaders die boven alles verheven is, allen overtreffen...

H. BONGER

„Zij vielen uit Gods hand”

IN de omnibus van de Duitse schrijver Hans Werner Richter zijn drie van zijn werken opgenomen, die van karakter sterk verschillen. Het tweede opgenomen werk, ‘Zij vielen uit Gods hand’ is verreweg het belangrijkste. De andere twee – ‘Sporen in het zand’ en ‘Het gevecht aan de beek’ – zijn respectievelijk een weemoedige en gevoelige beschrijving van zijn jeugd (zonder de obligate Duitse sentimentele zwaarmoedigheid) en zes satires over het moderne Duitsland. Over ‘Zij vielen uit Gods hand’ valt veel te zeggen, in ieder geval meer dan mij hier mogelijk is. De bedoeling van de auteur was onder meer te beschrijven hoe mensen van velerlei aard en slag in de draaikolk van de oorlog terechtkomen. Hij introduceert een dertiental personen, die in geen enkele relatie tot elkaar staan – althans aanvankelijk niet – en vertelt hun belevenissen van 1939 tot 1950 in diverse wisselingen van decor. Een dergelijke wijze van beschrijven van zoveel personen vereist echter een zeer brede opzet en een omvangrijke uitbeelding, omdat de lezer de personen wil leren kennen. Zodra de lezer de lijst van personen meermalen moet raadplegen om te zien wie wie was, is er iets mis. De meeste personen in dit boek blijven dan ook vaag. Zelf heeft Richter gezegd, dat de uitgevers 300 bladzijden uit het oorspronkelijke manuscript hebben geschrapt. Hieruit blijkt, dat de schrijver aanvankelijk heeft willen voldoen aan de voorwaarde tot

uitvoeriger beschrijven, maar daarin – waarschijnlijk – niet was geslaagd. Misschien was de juiste oplossing geweest een reeks van boeken, die op een of andere wijze in elkaar vervloeden, zoals bijvoorbeeld Zola dat deed. Ondanks de minder geslaagde structurering en zekere tekorten in het psychologisch aanvaardbaar maken van enkele personen heeft ‘Zij vielen uit Gods hand’ de grootst mogelijke verdienste, doordat het aantoonde dat de oorlog (waarvoor dan ook) niets oplost (van wat dan ook). En het laat zo duidelijk zien, dat de mensen niet begrijpen wat er in het groot gezien met hen gebeurt. Slomon, de joodse schoenmakersleerling uit Warschau, wilde simpelweg werken op een schoenmakerskrukje en moest allerlei andere rollen vervullen, van slaaf tot held. Vooral ook aan de belevenissen van degenen die wonen in gebieden, waar wisselenderwijs Duitsland en Rusland heersten, leest men de tragiek af, namelijk dat hun kiezen of niet-kiezen van volkomen onbelang was en hoe dan ook verkeerd en uiterst smartelijk voor henzelf. Zelfs al heeft de lezer zijn voorkeuren en al begrijpt hij, dat die vreselijke gebeurtenissen konsekwenties waren van (machts)verhoudingen, dan nog overtuigt Richter hem juist aan de hand van die voorkeuren en gebeurtenissen, hoe zinloos het alles was. Er werd niets opgelost, integendeel, de problemen hebben zich opnieuw gesteld en zullen zich blijven stellen. Merkwaardigerwijs zijn het de gebrekkige structuur en psychologische onvolkomenheden, die vanaf een bepaald moment het beeld van de ontmenselijking versterken. De mens wordt tot niets of bijna niets. Maar dan toch wil de lezer

dit ervaren in die zin, dat de betrokken mensen eerst echte mensen zijn en niet van aanvang af schematische en schemerige gestalten. Richter doet in ‘Zij vielen uit Gods hand’ niet aan morele oordeelvellingen, wat de literaire vorm zeer ten goede komt. Hij kiest geen partij en doet niettemin de keuze, namelijk vóór de ontwortelden, verslagenen en tégen wat zij deden. Er is dus veel minder een oordelen dan een trachten te begrijpen. Oordelen werkt zo simplificerend, dat de beelden eerder vervagen dan verscherpen. Richter belicht, verklaart, heeft mededogen en houdt ons een spiegel voor: dit ben jij, herken jezelf en geloof niet dat je in wezen beter bent dan die anderen. Het niveau, waarop de auteur de menselijke problematiek benadert ligt ver boven die van een politieke of morele stellingname. Hij verhaalt ons over de Europese mens in zijn eng-nationale verwikkelingen. Richter is duidelijk een Duitse schrijver en sluit traditioneel aan bij auteurs als Leonhard Frank, Glaeser en Hans Fallada. Dit is niet zo heel vreemd, want hij is geboren in 1908. Maar in hem en vooral in zijn jongere collega-medestanders openbaart zich de breuk met het verleden. De ‘waarden’ van vroeger zijn verdwenen of verkeerd in hun tegendeel, dus geworden tot belemmeringen op de weg naar ontarring van maatschappelijke en persoonlijke problematiek. Voor wat dit laatste betreft, blijkt de breuk met – beter nog: de afscheuring van – het verleden opvallend duidelijk in de zes satires, waar Richter afrekent met het stupide heden, waarin waarden zijn geworden tot ‘waardes’.

PSZISKO JACOBS

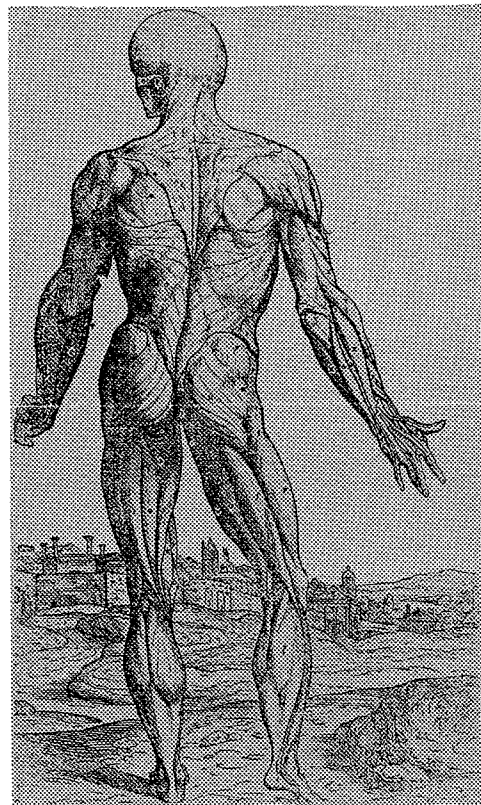
Paus en pil

De ecooloog Garret Hardin van de University of California, Santa Barbara, heeft een wiskundige humoreske gemaakt van de gang van zaken bij de pauselijke opvattingen over geboortenbeperking. Hij heeft daarbij vastgesteld, dat er een soort tijdomkering plaats vindt in het centrum van de Rooms-Katholieke kerk. In de *New Scientist* van 5 september publiceert hij zijn bevindingen. Hij is begonnen met het opschrijven van de geschiedenis van de recente encycliek. Dat levert de volgende tabel op:

Datum	Gebeurtenis	Toeneming wereldbevolking even groot als bevolking van
juni 1963	Paul Paulus VI gekroond	Nigeria
juni 1964	Commissie voor geboortenregeling uitgebreid tot zestig man	Heel Duitsland
oktober 1965	In VN noemt paus geboortenregeling ‘irrationeel’	De Filipijnen
maart 1966	Commissie van 16 bisschoppen benoemd voor studie van eindrapport commissie	De Kongo
juni 1966	Bisschoppen rapporteren	Zuid-Vietnam
november 1966	Nieuwe commissie benoemd, twintig leden	Polen
april 1967	Rapport commissie van 60 lekt uit. Meerderheid voor verandering.	Italië
december 1967	Commissie van twintig rapporteert	Turkije
juli 1968	Humanae vitae	

In de tijd tussen juni 1963 en juli 1968 is de wereldbevolking toegenomen met een derde miljard mensen. De auteur geeft verder satirische berekeningen over de verhouding van de kerk tot de tijd.

(N.R.C., 28 sept.)

IN 1545 publiceerde Andreas Vesalius Bruxelensis (dus een arts uit de Nederlanden) zijn boek over de bouw van het menselijk lichaam: ‘De humani corporis fabrica’. Het was verlucht door zijn landgenoot Jan Calcar, leerling van Titiaan. Met afdrukken van de oorspronkelijke houtsneden is het werk opnieuw gepubliceerd bij de Helikon-uitgeverij in Boedapest.

IK denk er ZO over

Het gezicht van het Verbond

ZO nu en dan komt de behoefte in ons op geestelijk 'de kas op te maken'; even stil te staan op de weg om eens rustig de oogst van een stormachtige periode te kunnen overzien om op die wijze met onszelf in het reine te komen, wat nu eigenlijk onze geestelijke inventaris genoemd mag worden waarmee wij verder ons bestaan, leven en werken in de wereld tegemoet kunnen gaan. Het is ons als na een zware strijd waarbij veel terrein gewonnen werd. De behoefte en noodzakelijkheid dat veroverde terrein te consolideren, alvorens weer tot de aanval over te gaan, welt in ons op. Het resultaat van dat consolideren is dan ONS Credo, ons nieuwe Credo, maar dan ons EIGEN VERWORVEN CREDO. Op de fundamenten van het verleden en met het gebruik maken van al het bruikbare van dat wat ons vroeger goede diensten bewees is het gebouw van ons eigen Credo opgetrokken. Het is onze nieuwe bron van energie.

HET is dus niet HET Credo, ook niet het Credo van DE humanist, maar het Credo van een mens die zich bewust is humanist TE WILLEN WORDEN. En op die weg is dat Credo dan een van de vele mijlpalen.

Zo is dan het Hum. Verbond een totaliteit van bewust bestaande, levende en werkende mensen, ieder voor zich op weg zijnde humanist te willen worden, ieder voor zich met zijn eigen Credo. Er kan geen algemeen Credo van het Hum. Verbond bestaan. Het Hum. Verbond herbergt een totaliteit van persoonlijke Credo's in zich. Niet als een chaos, dat zeer zeker niet. Maar als een geordend geheel, zoals ons fysieke lichaam een totaliteit van cellen is. En zoals er vele cellen zijn die door gelijke gerichtheid één geheel vormen zoals bv. een spier, een zintuig, een orgaan e.d., zo zullen er ook gelijk gerichte persoonlijke Credo's voorkomen. Zij vormen een gemeenschap van Credo's, een orgaan in het Hum. Verbond. En zoals al die groepen van cellen in het fysieke lichaam van de mens maar één doel hebben, n.l. te zamen het lichaam te vormen, zo hebben die groepen van persoonlijke Credo's in het Hum. Verbond maar één gemeenschappelijk doel: als bewuste mensen in de wereld te bestaan, te leven en te werken aldus de weg bewandelend naar de werkelijke menswording met als gids het eigen verworven Credo, hetwelk het Credo van een gemeenschap is als deel van het geheel.

Zo zou men dan het aangezicht van het Hum. Verbond als een totaliteit van gemeenschappen van persoonlijke Credo's kunnen formuleren, waarbij de gemeenschappen voor zich organisch met elkaar verbonden zijn door hetzelfde doel, bewust de zo moeilijk begaanbare weg naar de menswording te bewandelen, een weg vol strijd, vol crises en soms van mutaties en radicale omwentelingen, maar door alles heen steeds met hetzelfde doel, onze menswording. En dat niet alleen terwille van onszelf, maar terwille van onze medemensen opdat de nog immer rusteloos voortijlende wetenschap eindelijk eens zal worden aangevuld met dat wat verwaarloosd werd; DE MENSELIJKE WAARDIGHEID, GEBASEERD OP LIEFDE.

G. BROENS

De zekere onzekerheid

ER is geen heilig gezag. Alles mag onderworpen worden aan kritiek. Goed, we hebben kennis genomen van de opvatting van Constandse (M. en W. van 14 maart): er is onzekerheid. Vreemd dat we desondanks uitgaan van zeker-

heidswaarden. Met name aan het eind van dit artikel: 'Hervormers zullen daarom eerder een beroep doen op enz., enz.,... en zij verwijzen de onveranderlijke waarheid naar het rijk der ficties.' Op grond waarvan?

Van hun zekerheid dat er geen onveranderlijke waarheden zijn? Deze zekerheid moet ik bestrijden. A. Er is onveranderlijk beweging. Konklusie: Er is onveranderlijk verandering. B. Er is géén onveranderlijke zekerheid. Konklusie: Onveranderlijk is de onzekerheid zelf. Dit is dus een waarheid. C. Zekerheid en waarheid zijn twee verschillende normen: er is geen zekerheid, maar dit is wel een waarheid.

Op grond hiervan het volgende. Fundamentele basis voor al het bestaande is de ontwikkeling uit het onbekende, het niet noembare, niet bewuste, door beweging naar het noembare dat begint met iets. In alle eenvoud herkennen we dan: Niets – beweging – iets. Vanuit dat Niets is er dus een beweging naar het bestaande waardoor m.i. deze onveranderlijke waarheid ontstaat: Aan al het bestaande moet een beweging vooraf gaan.

VAN theorie naar praktijk zien we dan een volgend beeld ontstaan. Als mens denken we in begrippen. Elk woord heeft zijn eigen betekenis en inhoud. In het bestaande woordgebruik vertolkt het begrip GOD de imaginaire aanwezigheid van een krachtbron. Aan de betekenis ontbreekt het tastbare aanwezig-zijn. Beschouwen we niettemin de inhoud van dat begrip, zijn functies als schepper, almachtige, oordeler, rechtvaardige, enz., enz., dan ontstaat een gestalte, een niet lijflijke aanwezigheid van een macht die alleen door de aan hem toegekende functies kenbaar wordt. De veronderstelling met de daaraan verbonden voorstelling verwijst dan naar een bestaansvorm die hoe ook, aan bepaalde eisen moet voldoen wil zij haar functie en macht uit kunnen oefenen.

Aan al het bestaande moet een beweging vooraf gaan. Konklusie: God moet eveneens geschapen zijn. Met andere woorden: wanneer men uitgaat van een Godsbestaan dan heeft deze God eenzelfde ontwikkelingsproces doorgemaakt als wij mensen. Aldus, God is dood.

Ten slotte wil ik wijzen op het feit, dat er wel degelijk een zekerheid bestaat, n.l. onzekerheid. We dienen deze waardebeepaling echter alleen toe te passen op het begrip zelf.

Inderdaad kunnen we niet voorzichtig genoeg zijn met het bezigen van termen. En wanneer het om de waarheid gaat, wel: Wat we niet begrippen noemen we God. Wat we wel begrippen mag geen naam hebben.

P. LEEMEIJER

Rekenschap

Te lang is het juninummer van Rekenschap voor een beoordeling blijven liggen. Ik haast mij, dit verzuim in te halen. Het nummer is gericht op het thema van de identiteit en ofschoon een aantal bijdragen nauwelijks in dit thema zijn te passen wordt er toch een heleboel over deze actuele zaak meegedeeld.

Dr. V. W. D. Schenk kreeg een boekje van Erasmus, uit de bibliotheek van Leo Polak in handen, waarin vier tractaten voorkomen. Het derde, *De morte declamatio*, gebruikte Polak bij de voorbereiding van zijn rede – in 1928 gehouden – *Le sens de la mort*. De half stoïcijnse, half geijkte christelijke opvatting

omtrent de dood van Erasmus vervulde de onhistorische geest van Polak met afschuw, gezien zijn glossen en zijn samenvatting. 'Koude, barse, platvloerse, domme geloofssofistiek zonder enige zin voor de zin des doods' is Polak's oordeel.

H. Bongers tracht in *De identiteit van D. V. Coornhert* aan te geven waar Coornhert geplaatst moet worden in de godsdienstige stromingen van zijn tijd. Het artikel maakt gebruik van inzichten van de pas gestorven Coornhertkenner prof. B. Becker.

De adjunct-directeur van *De Kruisberg* in Doetinchem, dr. S. J. Vles, schrijft over *De menselijke identiteit*, een kundige verkenning naar de identiteit van humanisme en humanist. Het artikel eindigt als volgt: 'Het is de taak van de humanist om vanuit zijn weten van iemand te zijn, vanuit zijn identiteit, steeds op de bres te staan voor het op grond van zijn weten concipiëren van nieuwe ideeën voor mens- en maatschappij-benadering, waarbij alle irrealiteit wordt losgelaten.' Het typische van de humanist, volgens schr. is 'het feit dat hij identiteit behoort te bezitten, d.w.z. dat hij is een rijp mens met een in afhankelijkheid gewortelde onafhankelijkheid.' Resultaten van Eriksons onderzoekingen zijn in het stuk verwerkt.

Prof. G. A. Kooy, hoogleraar in de gezinssociologie aan de landbouwhogeschool in Wageningen schreef een artikel *Leven met de anderen*. Beschouwingen over de moderne opvattingen omtrent de gedragswetenschappen, over de ontwikkelingen in de sociologie, over individu en gemeenschap en over het betrokken zijn op maatschappij en politiek worden zonder geleerdenjargon helder belicht.

'Intussen is hopelijk duidelijk geworden, dat de actieve deelname aan de politiek voor de aanhangers van het objectiviteitsbeginsel, willen zij althans dat beginsel waar maken, onontkoombaar is. Immers, de wereld zal, ... geen betere worden door alleen ons eigen zelf te willen veranderen.'

De oud-redactiesecretaris F. P. Huygens is blijkbaar een groot bewonderaar en kenner van Johan Daisne. In een met liefde geschreven essay *Johan Daisne*, met de ondertitel *Lezen met een glimlach van herkenning*, vervolgt hij zijn beschouwing, in de 13e jaargang begonnen. Wie behoefte heeft aan een indringende kijk op de 'magische realist' Daisne, zal het stuk van Huygens met vrucht raadplegen.

P. Spigt wijdt zijn Notities van een lezer, waarmee het nummer sluit, aan de autobiografie als identiteitscrisis. Hij schrijft over Le Sabbat van de abjecte Maurice Sachs, over een humorloze droogstoppel dr. E. Drerup, die zich verbergt in Aus versunkenen Tagen, over Vruchten en resultaten van een zestigjarig leven van W. A. Ockerse (1823-1826 verschenen), over The curious art of autobiography van H. N. Wethered, over het Journal van Lealand, over Het land van herkomst van Du Perron en ten slotte over Petrarca. Het moet mij van 't hart, dat deze Notities de lezer meer werkelijke informatie geven over het begrip identiteit en identiteitscrisis dan de artikelen, die wel de identiteit als onderwerp hebben maar aan de crisis nauwelijks toe komen.

H. BONGER

Radiolezingen

(Hilversum II)

Zondag, 10 november 9.45–10.00 uur: Abortus Provocatus – een discussie.

Zondag, 17 november 9.45–10.00 uur: H. Bongers: 'de overdrijvende generatie'.

TELEVISIE UITZENDING

(Nederland I)

Maandag, 11 november 22.30–22.45 uur: 'mee-doen of niet', een discussie tussen E. W. Hommes en drs. P. Bordewijk, regie: Joes Odufré.

het bestuur van het
Coornherthuis te den haag
aangesloten bij de
humanistische stichting
huisvesting bejaarden,
vraagt voor haar te openen
bejaardentehuis:

*adjunct-directrice, hoofd ziekenafdeling,
verpleegsters, bejaarden- en
ziekenverzorgsters,
administrateur -spd of gelijkwaardig-,
typiste/receptioniste, hoofd verzorging,
hoofd huishouding, kok.*

salaris overeenkomstig
richtlijnen nfb.
interne huisvesting mogelijk.
sollicitaties schriftelijk aan
de directeur van het
Coornherthuis,
postbus 8511 den haag.

De Humanistische Stichting Socrates

organiseert op zondag, 24 november 1968,
in de Internationale School voor Wijsbegeerte te Amersfoort
een conferentie onder het motto:

"THE DEVELOPMENT OF DEMOCRACY IN EASTERN AND WESTERN EUROPE"

Over democratiseringsprocessen in Oost en West zullen het
woord voeren:

Prof. dr. Mihailo Marković (Universiteit van Belgrado) en
Prof. dr. B. W. Schaper (Rijksuniversiteit in Leiden)

Voorzitter van de conferentie is Prof. dr. W. van Dooren.
De voertaal zal Engels zijn.

Kosten van deelneming f 4,00 p.p. (voor contribuanten en
donateurs van de Stichting en voor studenten f 2,00 p.p.)
Kosten broodmaaltijd: f 4,50.

Inlichtingen worden u gaarne verstrekt door het Secretariaat:
postbus 114, Utrecht.

School voor studie van de Esoterische Wijsbegeerte
onder auspiciën van **The Theosophical Society**
Opg. door H. P. Blavatsky
LITERATUUR en LEERGANGEN
van Aerssenstraat 26b Den Haag. Tel. 55 58 15

Het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond
roept sollicitanten op voor de functie van

voorlichtings-sekretaris

*Vereisten: journalistieke bekwaamheid en humanistische
gezindheid.*

*Het is een parttime werkring met een honorering
van circa f 6000,- p.j.*

Sollicitaties te richten aan de directeur van het Humanistisch
Verbond, Postbus 114, Oudegracht 152, Utrecht.
Op de envelop vermelden: sollicitatie.